

Nakskov

I Nakskov – nævnt i Valdemar Sejrs jordebog 1231 og første gang udstyret med privilegier i 1266 – har der ligget formentlig fem rådhus på samme tomt ved Akseltorv, alle med tilhørende arrest, indtil det nuværende separate ting- og arresthus byggedes.

De to første rådhus véd vi så godt som intet om. Et rådhus brændte 1420, og et byggedes 1590, så der må have været (mindst) ét imellem. Det tredje rådhus, som fik den længste levetid af alle, var – således en beskrivelse i 1770 inden en planlagt hovedreparation – udstyret med en arreststue i stueetagen for »ærlige« arrestanter samt fangehuller under jorden med adgang gennem lemme i fri luft. Inden reparationen i 1791 overvejede man at hæve loftet i fangehullerne, idet en fuldvoksen mand ikke kunne stå opret, men da man muggede ud i hullerne først, viste det sig, at det igennem to hundrede år opsamlede lag af skarn var en alen tykt. Da det fjernedes, var der rigeligt højt til loftet. Inventarfortegnelsen fra 1808 nævner udover 3 brikse og madrasser etc. 9 håndbøjler med lænker, 3 store bøjler, en livbøjle, en tømmeramme til fastspænding af urolige arrestanter, 14 håndlåse med nøgler, 12 nye fodbøjler med skruer, 2 halsbøjler med lænker, 18 jernpigge og en »spansk kappe«. Hvor lidt der skulle til for at komme i fangehullet, ses af byvedtægten, »Kong Hans' Stadsret«, hvorefter vægteren, som antraf en ukendt på gaden efter kl. ni aften, skulle følge ham til hans herberg og, hvis han intet herberg havde, sætte ham i hullet til næste dag. Annalerne har den sædvanlige trøstesløse opregning af henrettelser – 1620 halshuggedes en tje-

nestepige for barnemord kun 16 dage efter forbrydelsen, og en slagsbroder fandtes død i fangehullet morgenen efter at være indsat i dette – afvekslende med fangeflugter, således de to fra Pederstrup, der i 1740 flygtede efter 21 og 23 uger i fangehullerne; man forstår deres udlængsel.

Forræderen *Ebbe Ulfeldt*, en svoger til Corfitz Ulfeldt, der var taget til fange under Anden Svenske-

Flere arresthuse har samlinger og små museer. Arresthuset i Nakskov har bl.a. hjulpet med genstande til arresthusmuseet i Faaborg.

*Skolestue med bogsamling fra folkebiblioteket og egne bøger.
Bøgerne skiftes regelmæssigt og indsatte kan bestille de bøger, de ønsker, hos personalet. Hver torsdag kommer bibliotekaren.*

krig og under fangenskabet spionerede for svenskerne, sad ikke i fangehullet, men i husarrest, endog med to tjenere. Da Nakskov i 1659 måtte overgive sig efter 11 ugers tappert forsvar, kom han naturligvis fri. Til gengæld kastedes borgmestre og råd i fængsel af de hævngherrige svenskere. En ritmester Dreier var særlig berygtet. En borger, der ikke kunne betale, hvad Dreier krævede, kastedes efter mishandling i fangehullet, hvorefter Dreier sparkede hans højfrugt-sommelige hustru ihjel. Han straffedes aldrig.

Også under en senere krig blev de lokale fængsler overfyldte, f.eks. da fire kanonbåde i 1808 havde erobret den engelske orlogsbrig *The Tickler*. Fangerne sendtes senere til København.

1812 kritiserede stiftamtmanden arresterne som sundhedsfarlige og krævede forbedringer. Længe skutede byen sig over for de store udgifter, men i 1841 kunne man endelig indvie et nyt, fjerde rådhus med taler, koncert og bal. En ny inventarfortegnelse af 1842 viste ingen bøjler m.v., men 8 »førsteklasses« sengesteder, 8 lærredsmadrasser, 8 lærredshovedpunder og 8 uldne dyner, alle stoppede med halm. Om

end bedre end i det tredje rådhus var forholdene langtfra gode. Allerede 1845 krævede fængselsmyndighederne kakkellovne i cellerne.

De kendteste fanger i denne arrest var »Handskemagerbanden«, hvis værste forbrydelse var et fire-dobbelt mord ved øksehug og strangulering af en gårdejer, hans hustru og to tjenestepiger, hvorefter de brændte gården af. En tjenestedreng, der sov »rævesøvn« i et udhus, skånedes de dog. En kommission ledet af kriminalretsassessor *Herman Rothe*, som vi også har mødt i kapitlet om Præstø, opklarede alle forbrydelserne. Fire dømtes til døden, 14 til tugthusstraffe på i alt 120 år, mange til mindre straffe. Handskemageren hængte sig i arresten, en benådedes mod kagstrygning og livsvarigt tugthus, medens de to sidste halshuggedes i 1853 på Sølvbjergvej uden for Nakskov.

1870 krævede Justitsministeriet i barske vendinger et nyt arresthus, hvor fangerne kunne få lys og beskæftigelse, og et nyt, femte rådhus – arkitekt *V. Tvede*, to etager, ni fag, stor frontispice og seks tagkviste, separat arrestfløj bag huset – byggedes på rester-

NAKSKOV

Arresthusets kapacitet er i dag 24 pladser i en bygning fra 1921.

ne af det fjerde. Det i 1876 indviede hus strålede så meget, at Torvets beboere bad om en mørkere facadefarve mod solblændingen.

Den mest berygtede fange i denne arrest var Anders Sjællænder, gerningsmand til et brutalt mord på en svensk æggekøber. Efter længe at have nægtet tilstod han mordet, da han i kirkegårdskapellet opfordredes til at røre ved liget og sværge sin uskyld, det udholdt han ikke. Han halshuggedes i 1882 ved den sidste offentlige henrettelse i Danmark under skandaløse omstændigheder – hovedet faldt først for tredje hug, og den med stor forsinkelse fremskaffede kiste var for kort, så hovedet måtte lægges mellem benene! Man kan godt forstå, at Christian den Niende derefter modsatte sig fuldbyrdelse af dødsdomme.

Efter disse rædsler gør det helt godt at se, at der den 3. december 1912 ikke var en eneste arrestant, det har vel været den eneste gang, og at læse bespisningsreglementet for sunde fanger af 1915, hvor udgangs-

Metalemner forarbejdes på værkstedet og sendes videre til kunden.

punktet var varm mad, »som den bruges i tarveligere Husholdninger«.

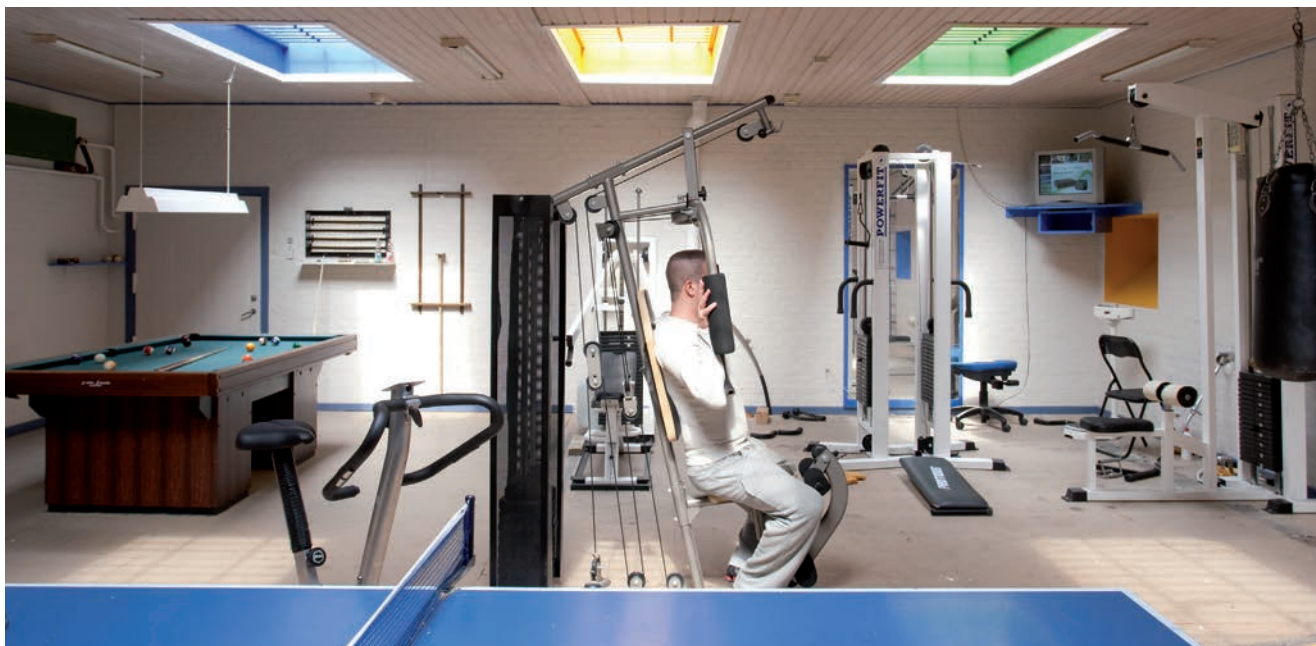
Medens rådhuset stadig pryder Akseltorv – frontispicen er dog fjernet i 1922 – inspirerede retsreformen i 1919 med en større Nakskov rets- og politikreds til bygning af et nyt og separat ting- og arresthus i Nybrogade til tegninger af arkitekt *L. Larsen*. To etager med kælder, fem fag på hver side af midterpartiet, kamtakker både på midterparti og gavle, dobbeltbuede murblændinger. Et billede af arresthusfløjen viser to etager à 13 små vinduer. Ved indvielsen i 1921 udtalte kontorchef *Kampmann* fra fængselsdirektoratet, at myndighederne ikke vil føje unødigt lidelse til frihedsberøvelsen og derfor bygger fængsler så venlige som muligt. Han glædede sig over, at der som her reformeredes grundigt og til bunds. Han havde i årenes løb flere gange besøgt det gamle arresthus. »Naar man gaar fra det og ind i det nye her, er det som at komme fra Mørket og ind i Lyset« (Tidende 6. juni 1921). Stiftamtmand, kammerherre *Oxholm* regnede med, at det nu var slut med vægtige anker mod det nye hus, og han fik ret. Politimester *Becher* afslørede, at arkitekt *Warming* og fængselsdirektør *Fussing* i 1915 havde klaget over især brandfare og havde foreslået at kassere det gamle hus og bygge nyt, hvilket var blevet resultatet. Den gamle arrestfløj nedreves.

De nye tider ses ved, at hvor der i 1740 kun var en ansøger til stillingen som bysvend og slutter, som i øvrigt ikke kunne bruges, var der 68 ansøgere til stillingen som arrestforvarer i 1925.

1924 indsattes i arresten byens fhv. kæmner *L.P. Petersen*, der havde tømt kommunekassen for ca. 220.000 kr. og blev sendt hjem fra Canada, hvor han var blevet anholdt, med det gode skib, ØK's »Java«, bygget på Nakskov skibsværft. Han idømtes 3 års forbedringshus.

Det nye tinghus blev skueplads for nogle af de voldsomste politiske optøjer i Danmarks nyere historie. 2. februar 1931 trængte en kommunistisk ledet hob ind på rådhuset under byrådsmødet og nærmest tvang byrådet til at bevilge de arbejdsløse

Aktivitetsrum for indsatte. Alle fællesskabsindsatte kan sammen benytte rummet.

20.000 kr. Dagen efter annullerede byrådet vedtagelsen, og lederne, bl.a. den afskedigede byrådssekretær *Agermose* fængsledes og idømtes senere fængsel i 4 og 6 måneder.

2. maj 1931 stimlede en stor skare sammen ved tinghuset for at befri kammeraterne i cellerne – lidt ironisk var alle fra den tidligere episode for længst løsladt, *Agermose* var endog taler ved mødet. Oprørerne, det må man vel kalde dem, bombarderede de fåtallige politifolk og bygningen med store sten. Et par politimænd såredes. Politiet affyrede skræmmeskud og truede med at skyde enhver, som vovede sig nær huset, og det hjalp. Politiet trak sig dog indenfor, indtil der kom kærkommen hjælp dels fra Nykøbing Falster politi, dels fra militæret i Vordingborg, der ankom lidt forsinket, da de skulle sejle med færge to gange, det var inden broernes tid. Herefter kommanderede politimester *Becker Olsen* sablerne draget, og 15 mand fór ud, bevæbnede med knipler, og spredte pøblen. Politimesteren holdt igen og afstod fra at rydde gaderne, førend det var tyndet ud i sværmen. Senere samme nat anholdtes lederne uden dramatik i deres hjem, og ved den senere retssag idømtes straffe på op til 2½ år. Den danske gemyt-

lighed fornægter sig ikke: Hovedmanden måtte fejre sølvbryllup 18. maj i cellen, men hans kammerater fik lov til at sende ham en stor bøf med løg. De mange, der »kun« havde kastet sten mod bygningen og dens ruder, idømtes bøde 100 kr., og kunne de ikke betale, indsattes de straks i arresten til afsoning af forvandlingsstraf, 20 dage. Ubønhørlig hårdhed udviste det kommunistiske parti, der ekskluderede to af de dømte, bl.a. et byrådsmedlem, der valgt for Socialdemokratiet var overgået til kommunisterne og var idømt fængsel i 1 år, fordi de ansøgte om (og modtog) kgl. benådning i stedet for at tage martyriet.

Fra krigen og besættelsen noteres en sørgmunter tidlig sag fra 1941 om sabotage mod to tyske soldaters cykler, hvis styr skruedes løs, så soldaterne væltede. Gerningsmændene fik 8 dages hæfte.

Frygtelig tragisk var en sag i 1943 om en mand, der kvalte sin hustru efter at have overrasket hende i seng med en tysk soldat. Han meldte sig selv og fik senere 4 år for denne *crime passionel*.

Fra tiden efter politiets fjernelse er noteret, at vagtværnet var i stand til at foretage anholdelser og indsætte de pågrebne i arresten, dog ikke de farligste forbrydere.

I maj 1945 sprængtes som andetsteds rammerne. Arresten, der i 1923 havde haft en kapacitet på 36 pladser, kunne ikke rumme de mange anholdte, 76 indtil 11. maj, og der indrettedes en midlertidig interneringslejr i en tidligere stald, af folkeviddet døbt »Lille Vestre«, der rummede andre 36. Allerede juni kunne »Lille Vestre« lukkes, og normale tider indtraf langsomt igen.

Ikke få uhyggelige rovmord er begået på Vestlolland. 1949 fik Handskemagerbanden og Anders Sjællænder følgeskab af Kældernæsmorderen *Peter Larsen*, der skød en ældre købmand, ikke for dennes egne penge, men for at få fat i den dræbtes nøgler til Discontobanken i Maribo, hvor han var filialbestyrer. Efter godt politiarbejde, især undersøgelse af våben og patroner – Larsen var kendt som krybskytte og for ulovlig våbenbesiddelse – brød hans hustru sammen efter tidligere at have givet ham et alibi, og så kom til-

Selvom der er blomster og ingen tremmer for vinduet, er man ikke i tvivl om, hvor man er.

ståelsen i et retsmøde ved midnatstid i den stuvende fyldte retssal i Maribo ting- og arresthus, hvor han da var placeret. Han idømtes livsvarigt fængsel.

De seneste generationer frembyder ikke de samme frygtelige forbrydelser. Noget af det større var den af Rejseholdet efterforskede sag fra 1974 om tyveri af skrot fra bl.a. skibsværftet. Mange var fængslede i denne sag. Mere bizart sad manden, der straffedes for usømmelig omgang med lig ved at have givet sin afdøde fader en sidste tur på motorcyklen, også i Nakskov arrest. Også storsmugleren »Rødspætten« og landevejsrøverer Mogens Nivå Pedersen har siddet i Nakskov.

Muren i det gamle hus er efterhånden porøs, og der er mange undvigelse i de seneste år. 1991 bankede tre indbrudstyre hul i muren med jernstangen fra arrestens kondirum og en gummihammer. På ny indfanget brød en af de tre ud igen et par måneder efter ved at overskære en tremme i ovenlysvinduet i kondirummet. Herefter lukkedes dette. I 1996 havde to fanger fjernet nogle mursten og fire sammenbundne lagner, der nåede 6 meter ned – der var 8 meter til jorden – ud ad vinduet, men den tykkeste af de to, der prøvede flugten først, hang fast i den for ham for snævre åbning med benene hængende ud. Falck måtte befri ham ved at oversave vinduesrammen – en humoristisk tegning lader Falckmanden sige: »Nu skal jeg »befri« dig!« – og den anden fange blev straks overført til Nykøbing Falster arrest. Værre var det, at en dømt dobbeltmorder samme år gravede sig ud. En russer, der stod til udlevering til hjemlandet, truede i 1998 med en indsmuglet pistol en arrestbetjent til at tilkalde en kollega og låste begge inde på et værksted, hvorefter han tog et nøglebundt og var fræk nok til at vende tilbage efter et andet sæt nøgler, da det første ikke kunne skaffe ham ud af bygningen. De andre fanger var vrede over, at han ikke benyttede lejligheden til at lukke dem alle ud. Flugten endte i Murmansk, hvor han i 2002 idømtes 9 års fængsel.

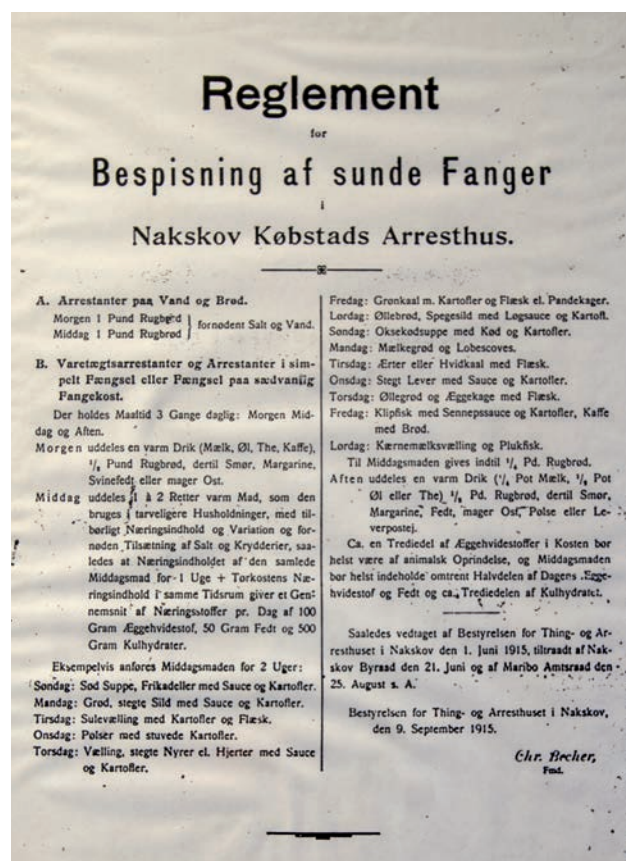
Nøgler kan også misbruges internt: Alle fanger havde fået udleveret nøgle til egen celle, men ved en fejl fik en af fangerne også hovednøglen, der kunne

åbne alle celler, hvilket han og andre udnyttede til at skaffe sig adgang til en frivilligt isoleret sædelighedsforbryders celle og gennembanke ham. En anden fange blev i 2000 udsat for vold, fordi han ikke ville fortælle de andre fanger, hvad han sad for, hvorfor volds mændene – der senere idømtes hårde straffe – mistænkte også ham for at være »børnepiller«.

Intet fængsel undgår narkotika. Et forsøg på indsmugling af ¼ gram heroin til en kvindelig fange i en flaske hårbalsam i 1996 endte dog med frifindelse, da man ikke kunne identificere den hjælpsomme veninde.

Kapaciteten er i dag 24 og den gennemsnitlige udnyttelsesprocent i 2009 95,0. Pressen viser gentagne klager over pladsmangel, hvad man efter belægningsstallene godt kan forstå..

Alt er heldigvis ikke undvigelse og uhygge. En indsat tatovør fik i 1991 lov til at udsmykke cellevæggen og malede bl.a. en fnysende tyr og en meget flot skonnert for fuld sejl og Dannebrog. Ting- og arresthusets 75-årsjubilæum i 1996 fejredes med en glimrende bog, reception og udstilling. De besøgende studerede de indsattes forplejning, de indsatte hjalp med kaffeskænkning, og der var opvisning af tjenestehundene. Og lad os ikke glemme julegudstjenesten i 1994 for 19 indsatte (af 24) af ti forskellige europæiske og afrikanske nationaliteter, inden fængselsoverbetjent *Hans Pihl* sørgede for andesteg og risalamande – Folketidendes overskrift »Ak, søger de ydmyge ste-

Bespisningsreglementet fra 1915.

der« – hvor pastor *Behrens* fra Nikolaj kirke, der talte om at tænde et lys i mørket, lod sin 11-årige søn Benjamin akkompagnere fem unge piger fra Milos børnekor til salmerne på sit keyboard, medens præstefamiliens nyanskaffede 13 ugers gravhundehvalp Luffe gav sit besyv med.